

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПРАКТИКА УКРАЇНИ В ПРОТИДІІ ВІДМИВАННЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ

INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PRACTICE IN UKRAINE COMBAT MONEY LAUNDERING, CRIMINAL LAW, SEARCH OPERATIONS AND GOVERNANCE ASPECTS

Долгий О.А.,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету державної фіскальної служби України

Мудряк Т.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

Долгий О.О.,
головний науковий співробітник
Науково-дослідний інститут
Національної академії прокуратури України

У статті досліджуються кримінально-правовий, оперативно-розшуковий та управлінський аспекти протидії міжнародним співтовариством і Україною легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Аналізуються вітчизняні проблеми організації протидії відмиванню доходів, здобутих злочинним шляхом, та можливі напрями впровадження позитивного міжнародного досвіду в цій сфері в Україні.

Ключові слова: протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, міжнародний досвід у сфері протидії легалізації (відмиванню) «брудних» грошей.

В статье исследуются уголовно-правовой, оперативно-розыскной и управленческий аспекты противодействия международным сообществом и Украиной легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем. Анализируются отечественные проблемы организации противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и возможные направления использования положительного международного опыта в этой сфере в Украине.

Ключевые слова: противодействие легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, международный опыт в сфере противодействия легализации (отмыванию) «грязных» денег.

In the article are investigated the basic aspects of international concord in the field of laundering money, obtained by a criminal way. Here are analyzed the problems of organization of prevention laundering of money, obtained by a criminal way in Ukraine and the opportunity of inculcating of international experience. Nowadays in the world we have the situation, in which laundering of money, obtained by a criminal way became one of the most profitable kind of illegal enterprising. The wide spreading of this antisocial negative phenomenon, connected with the complication of the structure of the criminal operations. That is why the realities of the present time demand the certain complex of legislative measures for effective counteraction to laundering of money, obtained by a criminal way. The most of the world countries agree that the fighting with the laundering of money, obtained by a criminal way is one of the most important directions in the counteraction to economic criminality. To prevent the process of legalization of dirty money every state uses various individual methods and means, but with the taking into account of international standards. On this basis corresponding laws and bylaws are developed. The implementation of international standards of prevention of laundering of money, obtained by a criminal way in the legislation of Ukraine will allow the providing of the accordance of national financial monitoring to new worlds standards and to improve the mechanism of adjusting and supervision in this field. The experience of the financial monitoring of the developed countries can be inculcated in Ukraine, but with the taking into account of national features of providing of process of the financial monitoring and in terms of legislative and informative providing.

Key words: legalization (laundering) of proceeds from crime, international experience in combating legalization (laundering) of "dirty" money.

На сьогодні у світі відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, стало одним із найприбутковіших видів незаконного збагачення. Не оминуло це антисупільне явище й Україну, де його поширення пов'язане з ускладненням структури злочинних операцій. Організовані злочинні угруповання, використовуючи недосконалість правового регулювання функціонування національних фінансових систем, здійснюють численні й швидкі операції з переміщення коштів через кордони. Маскування джерел походження доходів стало їх основною метою. Протидія відмиванню злочинних доходів, зокрема і в Україні, вимагає вжиття оптимального комплексу заходів (кримінально-правових, оперативно-розшукових, управлінських), що, у свою чергу, потребують наукового обґрунтування.

Аналіз ефективності заходів, що вживаються в Україні з метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також напрями їх удосконалення та можливість запозичення досвіду провідних країн світу висвітлені у наукових працях В.І. Антипова, А.С. Беніцького, С.А. Буткевича, В.І. Василичука,

П.Т. Геги, Н.М. Голованова, Л.М. Демидової, В.П. Захарова, М.В. Колдовського, Я.Ю. Кондратьєва, О.Є. Користіна, В.Є. Перекислова, В.М. Поповича, О.Ю. Якімова, А.В. Яковлева та ін. Однак існує нагальна потреба в подальших комплексних дослідженнях світової практики протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, для запозичення позитивного досвіду – міжнародного і тих держав, що визнані лідерами у протидії цьому антисупільному явищу, з метою вдосконалення системи протидії йому в Україні.

Мета статті полягає в аналізі міжнародного досвіду і досвіду провідних країн світу у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Для досягнення мети статті автори здійснили спробу узагальнити основні положення окремих наукових робіт зазначених вище науковців та запропонувати можливі напрями впровадження позитивного досвіду щодо досліджуваної сфери в Україні.

Спочатку визначимося із понятійним апаратом. Хоча поняття «легалізація», «відмивання» та «доходи, одержані

злочинним шляхом» не є предметом нашого дослідження, зазначимо, що як у теорії, так і в правових актах, крім зазначених термінів, широко використовуються терміни «брудні гроші», «гроші/кошти, отримані злочинним шляхом», «злочинні доходи», «злочинні прибутки», «легалізація грошових коштів», «відмивання грошових коштів, одержаних злочинним шляхом». В інтересах розв'язання завдань нашого дослідження ми спираємося на такі висновки щодо перелічених термінів: «оцінюючи значення, яке вони в собі містять, можна погодитися із тим, що терміни представляють синонімічні поняття» [1, с. 141] – стосовно процедур легалізації і відмивання, а також стосовно визнання доходів (коштів, грошей) такими, що одержані злочинним шляхом. «Легалізація (відмивання) злочинних доходів є невід'ємною складовою частиною певних технологій злочинного збагачення, тобто комплексів взаємопов'язаних злочинних дій, що поєднані у єдиний ланцюг злочинної поведінки, де сама легалізація виступає останньою ланкою у такого роду діяльності» [2, с. 185]. На цю думку, обґрунтовану в теорії, ми спираємося в нашій роботі.

У міжнародному праві визначення легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, подано у Віденській конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 19 грудня 1988 р. Ця Концепція значно вплинула на розвиток кримінального законодавства західних країн. Конвенція визначила злочином відмивання грошей, отриманих від незаконного обігу наркотиків. Але з часом, як наголошують дослідники, посилення організованої злочинності призвело до зростання доходів злочинних організацій, які були отримані з різних сфер незаконної діяльності. І тому Конвенція Ради Європи «Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності» від 08 листопада 1990 р. № 141 визнала злочинною дію, пов'язану з відмиванням грошей, отриманих не тільки від наркобізнесу, але й від інших видів злочинної діяльності [3, с. 55], розширивши тим самим перелік видів таких кримінальних діянь.

Назвемо ще декілька міжнародно-правових актів, що, на наш погляд, відіграли позитивну роль в організації міжнародної співпраці з протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Це, перш за все, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.); Європейська конвенція про судові рішення у кримінальних справах (1970 р.); Рекомендація R (80) 10 Комітету Ради Європи про заходи проти обігу й зберігання фондів кримінального походження (1980 р.); Європейська конвенція про передачу судочинства у кримінальних справах (1990 р.); Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 р.).

Сьогодні міжнародна санаційно-економічна політика базується на пропозиціях та рекомендаціях міжнародних організаційних структур – організацій, які розробляють принципи і стандарти для результативного здійснення політики щодо протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

Враховуючи, що в теорії їхня функціональна діяльність вже висвітлювалася [див. 4, с. 129], обмежимося таким переліком цих організацій: Комітет регулювання та нагляду за банківською діяльністю (Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices) – Базельський комітет; Егмонтська група – міждержавне об'єднання, до якого входять відомства різних країн та на яке покладено функцію фінансової розвідки, що передбачає застосування певного оперативного-розшукового інструментарію (ця Група сприяє інформаційній взаємодії у сфері протидії відмиванню злочинних доходів); MONEYVAL – Комітет експертів Ради Європи, що здійснює аналітичну функцію у сфері протидії відмиванню злочинних доходів; FATF –

Міжнародна організація – Група з розробки фінансових заходів щодо боротьби з відмиванням коштів.

Вочевидь, місце цих міжнародних організацій у протидії відмиванню злочинних доходів визначається їх управлінським впливом на регулювання протидії відмиванню злочинно одержаних доходів на міждержавному та національному рівнях.

Зазначимо, кожна держава, дотримуючись вимог міжнародного рівня, розробляє та впроваджує власну систему та заходи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Але законодавство різних країн має певну специфіку та різні підходи щодо визначення доходів, одержаних від незаконної, в т. ч. – кримінальної діяльності.

Наприклад, у законодавстві США під протиправною діяльністю розуміють доходи, отримані від вчинення злочинів, пов'язаних із наркотиками, банківськими шахрайськими операціями, фальшуванням грошей та контрабандою, банківськими пограбуваннями, крадіжками, шантажем тощо. Саме на цих протиправних діяннях зосереджена увага компетентних служб США, система фінансового моніторингу, що ґрунтується на ефективному обмеженні доступу до фінансової системи для осіб, які займаються відмиванням доходів та фінансуванням тероризму, та на вдосконаленні порядку реалізації заходів з протидії таким діянням для фінансових установ, банків (збільшення витрат на технології аналізу даних про грошові трансферти, за рекомендацією Мінфіну США – дослідження на підозрілість усіх угод на суму 10 тис. доларів й ін.) [5, с. 153]. Зазначене, безсумнівно, дає позитивні результати і не тільки щодо громадян США – пригадаємо справу колишнього прем'єр-міністра України П.І. Лазаренка.

Певна специфіка в організації протидії відмиванню злочинних доходів притаманна країнам Європи.

За законодавством Німеччини, під джерелами доходів, що відмиваються, розуміються злочини, характерні для організованої злочинності. Є й інші позиції розвинутих країн. Так, у законодавстві Великої Британії, Франції, Люксембургу джерелом «брудних» грошей є незаконна діяльність, яка пов'язана виключно з наркотиками. У Німеччині, із прийняттям Закону «Про боротьбу з нелегальною торгівлею наркотиками й іншими формами організованої злочинності», у кримінальному праві з'явився новий склад злочину – відмивання грошей. Згідно із законом, прийнятим у Франції 1996 р., кошти, отримані внаслідок злочинних дій, вважаються незаконними, а всі операції з ними є відмиванням «брудних» грошей. Таким чином, уряд підтвердив бажання сприяти на фінансовому і банківському рівні боротьбі з наркобізнесом, шахрайством щодо податків, організованою злочинністю [6, с. 28]. У Великій Британії відмивання грошей належить до серйозних злочинів, пов'язаних із торгівлею наркотиками, крадіжкою, відкритим викраденням чужого майна, шахрайством, здирництвом, тероризмом, шантажем. Для боротьби з відмиванням злочинних доходів створена спеціалізована Об'єднана робоча група. До її складу входять провідні спеціалісти фінансового сектору економіки [7, с. 122]. Діяльність банків Кіпру ґрунтується на принципі «знай свого клієнта» та спрямована на виявлення осіб, що мають декілька довірчих рахунків, несумісних із формою їх бізнесу, а також тих клієнтів, які намагаються відкрити рахунок на велику суму навіть на невідповідних для них умовах. Тому банківські установи Кіпру повинні знати походження коштів, історію всіх відкритих рахунків, періодичність звернень клієнтів до банку [6, с. 30]. За цими ознаками можна своєчасно реагувати на спроби відмивання злочинних коштів.

Одне з ключових місць у протидії відмиванню злочинних доходів у розвинутих країнах належить органам/підрозділам фінансової розвідки, що в своїй роботі застосовують розвідувальні методи.

Звернемо увагу на ст. 4 («Спеціальні слідчі повноваження та методи») Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 р.), яка пропонує державам на законних підставах, крім гласних, вживати також інші заходи та спеціальні слідчі методи (тобто ті, що використовуються в оперативно-розшуковій діяльності), «що сприяють встановленню і відстеженню доходів і збиранню доказів щодо них». Це такі методи: підслуховування, нагляд, перехват телекомунікаційних повідомлень, отримання доступу до комп'ютерних систем тощо.

У теорії оперативно-розшукової діяльності сформовані підходи до планування систематизованого на законодавчому рівні переліку (каталогу) оперативно-розшукових заходів. Наприклад, Ю.Ф. Кваша, розглядаючи законотворчість різних країн у контексті з'ясування інструментарію ОРД, зазначає, що в цьому процесі оперативно-розшукові заходи, зазвичай ґрунтуються на криміналістичних методах. Хоча «ОРД спирається і на розвідувальні методи, яких не мають у своєму розпорядженні інші види правоохоронної діяльності» [8, с. 366]. Дослідник вважає, що застосування розвідувальних методів пов'язане з використанням технічного обладнання для секретного збору інформації. Він обґрунтовує перелік таких методів добування інформації: прослуховування телефонних переговорів, перлюстрація, оперативне впровадження, агентурний метод та ін. Однак науковець, цілком справедливо, на прикладі нейтрального терміну «спостереження», виділяє його розвідувальний аналог – стеження, особисте і таємне, електронне стеження [8, с. 368], розширюючи тим самим перелік розвідувальних методів в ОРД. На наш погляд, це має суттєве прикладне значення для обґрунтування застосування розвідувальних методів у досліджуваній сфері, в практиці роботи правоохоронних органів, підрозділів фінансової розвідки.

Вказані підрозділи – фінансової розвідки – створені й успішно працюють у багатьох країнах, зокрема європейських. Пріоритетним напрямом їх діяльності є протидія відмиванню злочинних доходів.

Організаційна структура з оперативно-розшуковою функцією – Підрозділ фінансової розвідки – створена і функціонує в Люксембурзі. Такий підрозділ існує в Німеччині. У Франції центральним органом системи протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з фінансуванням тероризму є TRACFIN – підрозділ фінансової розвідки у складі Міністерства економіки, фінансів та індустрії Франції. TRACFIN є органом, до якого надається інформація про відкриття в банках рахунків як фізичними, так і юридичними особами. Основна ознака для надання суб'єктами фінансового моніторингу інформації на адресу TRACFIN про фінансові операції є обґрунтована підозра, що така операція здійснюється з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [6, с. 28]. Зрозуміло, велике значення тут має оперативність надання до TRACFIN такої інформації. У Великій Британії оперативну роботу здійснює Національна служба Великої Британії з фінансових розслідувань, у складі якої є Бюро з валютних розслідувань [7, с. 122]. Звернемо увагу на останній орган, що здійснює оперативне (оперативно-розшукове) забезпечення протидії відмиванню злочинних доходів, без чого, вважаємо, успішна робота за цим напрямом навряд чи можлива взагалі.

Переходячи до висвітлення вітчизняних аспектів протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, основну увагу зосередимо на періоді з часу проголошення незалежності і зазначимо, що органами законодавчої, виконавчої та судової влади незалежної України було вжито ряд заходів із удосконалення регулювання протидії відмиванню злочинних доходів. Зокрема, заходи спрямовувалися на зниження обсягів бартерних операцій, подолання гіперінфляції, вдосконалення чинного законодавства

з протидії відмиванню злочинних коштів та ін. З 2001 р. в Україні введено кримінальну відповідальність за відмивання злочинних доходів – за ст. 209 Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК України), до якої, з урахуванням положень міжнародно-правових актів, неодноразово вносилися зміни. Ч. 1 чинної редакції ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» КК України містить кримінально-правове визначення таких суспільно небезпечних діянь. Вже в січні 2003 р. Закон України від 16 січня 2003 р. № 430-IV доповнив Кримінальний кодекс ст. 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму».

Крім того, у різні періоди формування в незалежній Україні системи протидії відмиванню злочинних доходів приймалися відповідні нормативно-правові акти (частина з них на сьогодні втратила чинність), розпорядження, постанови, рекомендації, роз'яснення тощо. Серед них:

1. *Закони України*: «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними»» від 15 лютого 1995 р. № 64/95-ВР (доповнення Кримінального кодексу України 1960 р. ст. 229-12 «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»); «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III; «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28 листопада 2002 р. № 249-IV; «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» від 16 січня 2003 р. № 430-IV; «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 18 травня 2010 р. № 2258-VI; «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII тощо.

2. *Укази Президента України*: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 січня 2001 р. «Про заходи щодо детінізації економіки» від 20 березня 2001 р. № 183/201; «Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму» від 22 липня 2003 р. № 740; «Про Положення про Державний комітет фінансового моніторингу України» від 24 грудня 2004 р. № 1527/2004; «Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 13 квітня 2011 р. № 466/2011 та ін.

3. *Розпорядження і постанови Кабінету Міністрів України*: від 03 серпня 2005 р. № 315-р., яким схвалено Концепцію розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму на 2005–2010 рр.; постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму» від 06 січня 2010 р. № 25; Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537; постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації фінансового моніторингу» від 05 серпня 2015 р. № 552; Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період

до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1407-р; Стратегія реформування системи звітності у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. 608-р тощо.

4. *Постанови Пленуму Верховного Суду України, інформаційні листи*: «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 р. № 5; «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 р. № 9; Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства під час розгляду цивільних справ про захист права власності та інших речових прав» від 28 січня 2013 р. № 24-150/0/4-13 тощо.

5. *Постанови та рекомендації Правління Національного банку України*: Методичні рекомендації з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмивання) грошей, отриманих злочинним шляхом, схвалені постановою Правління Національного банку України від 30 квітня 2002 р. № 146; «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 14 травня 2003 р. № 189; «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою» від 06 червня 2013 р. № 210 та ін.

6. *Нормативно-правові акти та рекомендації інших органів виконавчої влади України*: Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки, що затверджені наказом Мінекономіки від 18 лютого 2009 р. № 123; Типологія легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних із відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування», що затверджено наказом Держфінмоніторингу від 25 грудня 2009 р. № 182.

Далі, на прикладі FATF, розглянемо співпрацю України з міжнародними організаціями, що вплинула і на підготовку вищезгаданих та інших нормативно-правових актів. Початок співпраці сягає часів проголошення нашою державою незалежності, але її аналіз свідчить про недостатнє використання Україною на початковому етапі напрацьованих міжнародною спільнотою механізмів протидії відмиванню злочинних доходів, які пропагує і FATF.

Процес імплементації рекомендацій FATF здійснювався повільно та мав безсистемний характер. Через це, як відомо, у 2001 р. було прийнято рішення про включення України до «чорного списку» FATF (перебувала в списку до 2004 р.), що свідчило про незадовільну роботу Уряду з упровадження та реалізації заходів з протидії легалізації злочинних доходів. Тому FATF визначив ряд умов, за яких Україну можна було б виключити з цього списку, зокрема:

- здійснення моніторингу всіх без виключення фінансових систем;
- наявність законодавства з регулювання усіх фінансових інститутів;
- надання фінансової звітності щодо підозрілих фінансових операцій;
- ліквідація фіктивних компаній;
- можливість отримання інформації про осіб, які є фактичними власниками компаній, а також інформації щодо керівного складу компаній;
- наявність механізмів обміну інформацією з міжнародними правовими організаціями;
- встановлення співрозмірних покарань за порушення законодавства з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [6, с. 26].

З метою уникнення санкцій, які виникали у зв'язку зі статусом України як країни, що не здійснює протидію відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом (вдруге до «чорного списку» FATF Україну включили 2010 р.), Урядом України було вжито додаткових заходів, які дозволили змінити ситуацію, тож 27 жовтня 2011 р. на пленарному засіданні FATF Україну з «чорного списку» виключили.

Саме зазначені вимоги FATF, як вважають дослідники, і спонукали створити в Україні Держфінмоніторинг [4, с. 245]. Ця оргструктура сьогодні функціонує на підставі Положення про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537. Відповідно до п. 4 Положення, з питань протидії відмиванню злочинних доходів цей орган взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, іншими державними органами, в т. ч. правоохоронними, розвідувальними, «для провадження оперативно-розшукової діяльності», яка, згідно з законом, є функцією правоохоронних та розвідувальних органів держави.

Протягом 2014 р. Уряд України розробив заходи щодо приведення у відповідність національного законодавства до рекомендацій FATF, а Верховною Радою був ухвалений Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII.

Враховуючи значущість цього законодавчого акту для регулювання протидії відмиванню злочинних доходів, зупинимося на ньому докладніше.

Закон № 1702-VII–2014 сформулював ключові законодавчі поняття – «доходи, одержані злочинним шляхом» і «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»:

1) «доходи, одержані злочинним шляхом, – це будь-яка вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, що передусім легалізації (відмивання) доходів, яка може складатися з рухомого чи нерухомого майна, майнових та немайнових прав, незалежно від їх вартості» – таке тлумачення сформульоване з урахуванням положень міжнародно-правових актів і наведене в ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» Закону України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII, розділ VII якого регулює міжнародне співробітництво в досліджуваній сфері. Наведене поняття є визначально значимим не тільки в міжнародно-правовому сенсі, а і для кримінально-правової, оперативно-розшукової, адміністративно-правової та цивільно-правової практики в Україні;

2) легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом – це «будь-які дії, пов'язані зі вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок злочину» – за ст. 4 «Дії, які належать до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» Закону України № 1702-VII–2014 р.

Положення цього законодавчого акту спрямовуються на комплексне удосконалення українського законодавства у сфері фінансового моніторингу. А саме за такими напрямками, як [9]:

- запровадження національної оцінки ризиків системи фінансового моніторингу та вдосконалення ризик-орієнтовного підходу;
- зміни визначення предикатних злочинів (податкові злочини було віднесено до предикатних);
- вдосконалення законодавчих аспектів, які впливають на якість розслідування злочинів з легалізації злочинних доходів;

– зміни до Кримінального процесуального кодексу України (щодо підслідності злочинів із легалізації);

– здійснення фінансового моніторингу стосовно національних публічних діячів та посадових осіб міжнародних організацій;

– виключення осіб, які здійснюють операції з готівковими коштами на суму понад 150 000 грн, з числа суб'єктів первинного фінансового моніторингу у зв'язку з введенням обов'язкового моніторингу таких операцій банківськими установами;

– встановлення порогу для міжнародних грошових переказів;

– зняття порогових сум для здійснення фінансового моніторингу ріелторами та нотаріусами;

– покращення процедури припинення фінансових операцій;

– формування аналітичної загальнодержавної бази даних для надання правоохоронним органам України та іноземним держав можливості виявляти та розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням «брудних» коштів.

Отже, можна констатувати, що в Україні вжито заходів щодо створення системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Однак, хоча створювалася вона з урахуванням міжнародних принципів і стандартів, ефективність її функціонування залишається низькою.

Так, фахівці наголошують на відсутності судових вироків за фактами відмивання «брудних» коштів у справах, провадження щодо яких були відкриті за матеріалами Державної служби фінансового моніторингу України. Не відповідає реальному стану й показники правоохоронних органів України – суб'єктів протидії відмиванню злочинних доходів. Наприклад, за офіційними даними Головного слідчого управління фінансових розслідувань ДФС України, кількість кримінальних проваджень, що в 2016 р. були направлені до суду слідчими податкової міліції з обвинувальним актом, сама по собі незначна, ще й зменшилася порівняно з 2013 р. у 3,3 рази (з 20 в 2013 р. до 6 в 2016 р.).

Значною проблемою, що потребує невідкладного вирішення, є відсутність процедури повернення доходів, одержаних злочинним шляхом, внаслідок легалізації доходів, що були виведені за кордон. Існують недоліки в організації фінансового моніторингу, зумовлені специфікою фінансової системи України, зокрема, як доводять дослідники [7, с. 124], це:

– існування можливостей щодо уникнення оподаткування через операції в офшорних зонах;

– доволі низька інформаційна прозорість фінансових посередників;

– нерозвиненість організованого фондового ринку.

Суттєві проблеми, на наш погляд, містяться тут в організації взаємодії суб'єктів протидії відмиванню злочинних до-

ходів та в інформаційній площині [докладніше див.: 10]. Тому формування сучасних механізмів взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами, суб'єктами первинного фінансового моніторингу та Державною службою фінансового моніторингу є необхідною умовою для забезпечення оперативності у виявленні операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, а також для забезпечення більшої дієвості системи протидії відмиванню злочинних доходів у цілому.

На низькому рівні залишається оперативність надходження інформації про фінансові операції від суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які не є банками. Основною причиною цього є відсутність налагодженого механізму подання інформації в електронному вигляді. Тому впровадження ефективних сучасних інформаційних технологій також є умовою, додержання якої сприятиме більш успішному веденню в Україні державного фінансового моніторингу на основі необхідної й актуальної інформації, що має надаватися у зручному для аналізу та моніторингу вигляді.

З нашого дослідження можна зробити такі висновки:

1. Транснаціональні злочинні організації з відмивання «брудних» коштів є загрозою національній безпеці як для держав із низьким рівнем розвитку, так і для високорозвинених. Цей процес, порівняно з процесами правової та економічної інтеграції на державному рівні, в злочинному середовищі відбувається набагато швидше, оскільки організована злочинність не обмежена кордонами й умовностями (політичними, правовими, національними тощо).

2. Характер злочинної діяльності транснаціональних організацій вимагає активної взаємодії з правоохоронними органами різних держав, на що й спрямовано міжнародно-правові акти. Більшість країн світу, на рівні відносин, які регулюються міжнародним правом, дійшли згоди, що протидія відмиванню злочинних доходів є одним із важливих напрямів у протидії кримінальним правопорушенням в економіці. Щоб результативно протидіяти відмиванню злочинних доходів, кожна держава вдається до різних індивідуальних методів і засобів, але з урахуванням міжнародних стандартів. На цій основі держави розробляють відповідні закони та підзаконні акти на національному рівні.

3. Досвід провідних країн світу має і надалі впроваджуватися в Україні, але з урахуванням національних особливостей, процесу фінансового моніторингу та за умови належного комплексного, в першу чергу, правового – кримінально-правового, оперативно-розшукового, а також управлінського – забезпечення. Імплементація міжнародних стандартів у практику протидії відмиванню злочинних доходів в Україні дозволить підвищити рівень відповідності української національної системи фінансового моніторингу євроінтеграційним вимогам, що висуваються до нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлютин Ю.М. Генеза протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 2. С. 140–144.
2. Захаров В.П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2014. № 801. С. 180–186.
3. Буткевич С.А. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Право і суспільство. 2009. № 3. С. 54–58.
4. Користін О.Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія. К.: ДП «Друкарня МВС України», 2009. 336 с.
5. Соловій Я.І., Дутка В.В., Дутка А.В. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія. Івано-Франківськ: Надвірнянський друк, 2008. 231 с.
6. Колдовський М.В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. пр. № 1 (4). Дніпропетровськ: ДУЕП, 2008. С. 26–32.
7. Мезенцева І.С. Антилегалізаційне законодавство: світовий досвід і тенденції розвитку. Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. 2012. Вип. 20. С. 122–124.
8. Основы оперативно-розыскной деятельности: учебник / под. ред. В.Б. Рушайло. СПб: Издательство «Лань», 2000. 720 с.
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
10. Долгий О.А., Долгий О.О., Сидоренко О.М. Удосконалення механізму використання відомчих інформаційних ресурсів ДПС України для проведення аналітичних розробок з метою виявлення схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та ухилень від сплати податків: звіт про науково-дослідну роботу. Ірпінь: НДЦ з проблем оподаткування НУ ДПС України, 2012. 200 с.